

Andreu Castells

[12] «REVISTA DE SABADELL»¹⁰⁸.

Formació i antecedents

Aquest diari català procedia del d'aquest mateix nom que va iniciar-se en castellà el 4 de juny de 1884 com a bisetmanari i que, a partir del primer de gener de 1888, va convertir-se en diari.

Va servir, des de la seva naixença, els interessos del clan Turull i del partit conservador. I aquestes arrels eren tan fondes que, fins i tot, en aquesta època catalana —una estratègia per sobreviure que no va valer— la **Revista de Sabadell**, molt sovint, va seguir les directrius que dictava, des de la Torre Turull de Castellar, Joan Baptista Turull, essent els directors, en aquest cas, simples funcionaris turullistes com en els més bons temps, sempre, però, acostats a les dretes monàrquiques.

La **Revista de Sabadell** va ser fundada i dirigida per Manuel Ribot i Serra (21.III.1859-21.XII.1925), una figura local de la **Renaixença**, al seu torn molt addicte als Turull, pels quals era el secretari de la Caixa d'Estalvis

108. Publicat a **Avui**, 27.III.1977, molt censurat. La **Revista de Sabadell** va ser el darrer diari català sabadellenc que va publicar el periòdic **Avui** i, properament, amb **Avant**, el 28.VIII.1977 va decapitar-se la sèrie de tota la premsa diària en català que amb tanta eufòria va iniciar-se, com una secció dominical, el 2 de maig de 1976, quedant pendents per descriure més de vint periòdics catalans, evidentment, per l'època de publicació, ferotgement esquerrans. Lluís Solà i Dachs, responsable de la sèrie ens va comunicar que va ser una supressió gestada arran de la substitució de Josep Faulí, el director de l'**Avui**, per una altra persona. Per la nostra part afegirem que ens va desplaure la censura explícita que va abatre's, almenys sobre els nostres escrits, la qual, en general, es carregava textos que forçosament deformaven la nostra informació. Per això agraïm a **Arrahona**, revista del **Museu d'Història de Sabadell** la publicació íntegra d'aquests escrits nostres.

de Sabadell, que havia estat fundada per Pere Turull, «el rico catalán». Quan Ribot va morir, la **Revista** va quedar un temps sense director, fent-ne les funcions Ramon Torner Tort (12.X.1872-12.XI.1933), que era l'impressor que la tirava.

L'inici català

L'etapa catalana de la **Revista** va originar-se sota la direcció de mossèn Josep Cardona. «**Amb aquesta modificació, Revista de Sabadell —comenta El Poble, el 13 d'agost de 1932— abandona un passat ple d'urc castellanista. Revela també tot un procés històric dintre el qual el nostre col·lega va establir un punt d'enllaç entre el feude i l'activitat paternalista dels ministeris segons la política intermediària, ço és caciquista i personal, dels Turull i els Sallarès i Pla...**». Tanmateix, però, la **Revista** tampoc no va desmentir la seva primera ideologia. Ara va inserir una secció, «**Impressions setmanals**», que signa Saulus i que dura tot el 1932. S'hi parla de sants i de bisbes, s'hi ataca el govern de la República i els edils municipals a causa de la campanya anticlerical desfermada i que aquí va provocar la destrossa d'alguna capelleta de carrer i alguna enquitranada¹⁰⁹ a casa de prohoms de superdreta. Cardona, que tenia una imatge una mica democràtica, amb motiu de les seves picabaralles amb la Dictadura, ara aquesta imatge queda desmentida i els seus textos esdevenen més i més autoritaris.

Les essències més immobiliàries de la **Revista** les trobem en els alegris amb què Saulus prorromp el 29 de setembre de 1932 per celebrar la reparació d'**El Correo Catalán**, periòdic tradicionalista, de Barcelona, i, sobretot, per la reparació del «**diari dels diaris**», **El Siglo Futuro**, de Madrid, ambdós suspesos arran dels aldarulls de la insurrecció del general Sanjurjo contra la República. «**Les seves primeres edicions —esmenta la Revista referint-se al «diari dels diaris»— foren arreballades dels venedors i esgotades instantàniament, i per a confeccionar l'edició del dilluns dia 19 varen estrenar, després d'ésser beneïda, una nova rotativa adquirida fa poc, gràcies a la generositat dels subscriptors i benefactors**». La **Revista**, en aquest cas, afegeix, part del text original d'**El Siglo Futuro**, principalment quant a la màquina, que «**queremos ver toda en mil pedazos, antes que de su platinina salga impreso el concepto más insignificante que pueda desdeñarse de nuestra tradicional conducta de editores de Prensa Católica**».

Saulus va tornar a estar molt eufòric quan el govern republicà va indultar el general Sanjurjo¹¹⁰, però criticà durament la política d'Azaña que pretenia fer complir la Llei de Congregacions Religioses «sin paliativos de ninguna clase...». «**La gravetat i el sens fi de conseqüències que aquesta llei ha d'ocasionar —escriu la Revista el 6 d'octubre de 1932—, no poden pas**

109. **Revista de Sabadell**, 8.IX.1932 i 10.III.1934.

110. *Ibid.* 1.IX.1932.

preveure's. Déu que està per damunt de tot ens ajudarà i a Ell devem acudir amb més fervor que mai en aquests moments». I tot això, malgrat que en manxeta publiquen «una predicció del doctor Sardà i Salvany feta trenta anys ha». És la següent: «Arribarà un temps en què el reconeixement oficial del Catolicisme com a Religió de l'Estat serà poc menys que la corona d'espines i el ceptre de canya i el mantell de parracs i l'«Ave Rex» de la impia soldadesca davant l'assotat i escupit i bofetejat Fill de Déu».¹¹¹

Amb Cardona ja s'esdevingueren els greus deterioraments econòmics de la **Revista**. Cercaven recursos allà on fos, però hi havia molta orella sorda a les demandes. No deixaven de celebrar fets que els poguessin, econòmicament afavorir, encara que calgués apellar a personatges esquerrans. Però les recaptés eren nul·les. Així Jaume Picanyol, el futur aviador que va bombardejar Osca amb la formació aèria de la República durant la guerra civil, és anomenat «el nostre bon amic i consoci» i glorificat quan el 9 de març de 1933 va obtenir el títol de pilot, al qual desitgem «tota mena d'encerts en la pràctica de l'aviació»¹¹².

Turull acaba de perfilar la imatge

Joan Baptista Turull, que en aquest temps s'hostatja a casa dels seus parents de la Torre Turull de Castellar, omple força galerades. Despotrica dels soviètics perquè volen convertir el Museu de l'Ermitatge en establiment de banys¹¹³, blasma la Revolució francesa, els maçons, els jueus i, sobretot, la República espanyola.

El 30 d'abril de 1933 va inserir un text encantador, que titula «L'actual cultura». Diu: «La Dictadura fomentà l'ensenyament i la República conven-suda de que era necessari, copiant una de les moltes coses que aquella ens deixà certament bones, perquè les dolentes totes se les apropià i més, volgué seguir l'obra educativa del poble però amb altres formes i ho fan tan malament que el govern no ha aconseguit res positiu fins ara malgrat els seus esforços [...]. Durant la Dictadura diàriament s'inauguraven noves escoles en molts pobles, moltes d'elles en edificis sumptuosos. Amb la República no es fa res d'això o molt poc...». Sobren els comentaris.

Naturalment que Turull va incidir profundament contra les lleis anti-clericals emanades del govern encara que considerava que els «catòlics, en general, també tenim certa part de culpa del que passa i ens manca un desperta ferro»¹¹⁴. La cota màxima que va aconseguir Turull com a comentarista polític és aquesta: «La República segueix avant, però el país seguirà perdent-se, l'obrer patint i el ric pagant fins a no poguer més»¹¹⁵.

111. Ibid. 29.III.1934.

112. Ibid. 29.III.1933. Picanyol va ser greument ferit l'agost de 1936, pilotant el seu avió, al front d'Osca.

113. Ibid. 1.X.1932.

114. Ibid. 28.V.1933.

115. Ibid. 14.VI.1933.

L'òbit

Traspassat mossèn Cardona va fer-se càrrec del comandament de la **Revista** un altre devot de Sardà i Salvany, Salvador Sabater, que signa els articles més immobilistes com a Isabel Straveró i que ja coneixem pel seu pas per la **Gazeta del Vallés**. Pràcticament la **Revista** és l'esforçat combatent contra les esquerres. En té cura l'ideòleg Gaston Gerard. Algunes vegades Sabater ha pogut disposar de Ramon Arquer, de la Joventut Catòlica, que encara que estigui fitxat pel **Diari de Sabadell**, li remet algun article.

Salvador Sabater serà l'oficiant laic dels funerals de la **Revista**. La seva gestió coincidirà amb la crisi econòmica, quan les arques de la **Revista**, més aviat buides, ja no s'omplien sinó de vent. Es feren tots els esforços, però la gent addicta a la política d'aquest periòdic volien els diners per ells i no en bestreien cap. Ni degut a la derrota de les esquerres del 6 d'octubre de 1934, quan, inclús, el propi govern de la Generalitat de Catalunya, va passar a la presó, la **Revista** pogué refer-se¹¹⁶. El dia 12 d'octubre, precisament, va publicar la primera manxeta per pidolar socors, text que anirà apareixent fins al darrer número. Era un clam desesperat demanant diners als catòlics per a poder continuar la «santa obra» de quasi cinquanta anys de «periodisme sa». Deia aquesta manxeta: «Llegidors de **Revista de Sabadell** escolteu uns mots de Lluís Veuillot: «**El dia que els rics i els homes de fortuna mitjana es convencin que tenen obligació sagrada de donar bona part dels seus cabals al periòdic catòlic, hauran donat el primer pas per a defensar, amb eficàcia, la societat amenaçada i els seus propis interessos materials en gravíssim perill. Sense premsa resteu a mercè d'un enemic cruel que no somnia altra cosa que en desposseir-vos de tot i fer-vos víctima del seu odi implacable**».

El certificat de defunció va publicar-se al darrer número: «**Avis important: Per causes alienes a la Redacció aquest diari es veu en la necessitat de suspendre per alguns dies la seva publicació**». Era una manera vergonyant de sortir d'estranguis, però de la **Revista de Sabadell** ja no en va aparèixer mai més cap número.

TRES DIRIGENTS DE LA «REVISTA DE SABADELL»

Els homes forts de la **Revista de Sabadell** (catalana) foren Joan Baptista Turull Fournols (Barcelona, 1877-1964), Josep Cardona Agut (Cardona, 1868-Sabadell, 1934) i Salvador Sabater Olivé. En parlarem breument.

Turull era l'hereu directe del «rico catalán» del segle passat, l'home que tenia entrada lliure a les cambres règies de la reina Isabel I, per descomptat, el més opulent acabalat sabadellenc, amb una fortuna «oficial» evaluable amb quasi disset mil milions de pessetes del 1976, encara que

comencen a aparèixer dades que poden confirmar el trucatge de documents tals com darreres voluntats, cosa que podria acreïxer la xifra de forma imprevisible. Quan Joan Baptista va quedar orfe de pare va començar una forta dilapidació del patrimoni. Una de les primeres providències va ser carregar un vagó de baguls i maletes i amb la seva mare i els seus germans grans emprengué un vast viatge de llarg a llarg d'Europa, per balnearis de luxe i grans capitals, que va durar més de mig any. De retorn Joan Baptista va poder fer i desfer i administrar els béns parafernals com li va semblar. Als seus germans els donava diners amb abundància, però aquests també eren unes butxaques foradades. Pel més petit motiu empruien viatges a l'estranger, no s'aturaven ni a Rússia. Vestien frac i sabates fetes a mida pels millors especialistes de París, màxim luxe de l'època. Quan a alguna capital europea se celebrava una òpera o un concert que els interessava ho deixaven tot i prenien l'express. Tenien cotxes de cavalls i passejaven pel Passeig de Gràcia amb les seves amigues corresponents. Malversaven altes xifres de diner al joc. Joan Baptista, però, si bé disminuïa la seva fortuna vertiginosament encara va tenir algun afer substanciós, com el fet de ser el fundador d'una representació de les primeres pel·lícules europees. Tenia tractes amb cineastes suecs i danesos, cosa que li va donar molts beneficis. Després, però, la cosa va baixar. Va haver d'hipotecar les finques, que no li pertanyien del tot, ja que les tenia indivises amb els seus germans. Hi va haver un plet familiar que va arribar al suprem, en el qual hi intervingueren advocats famosos com Bergamín. Joan Baptista era advocat, va exercir de jutge municipal de Barcelona i posseïa la gran creu de Carles III ¹¹⁷.

Pel que hem esmentat mossèn Cardona va ser com un fill espiritual del Dr. Sardà i Salvany, el famós autor d'El Liberalismo es pecado, encara que seguint l'aire del temps, Cardona estava atapeït de catalanisme nostrat. Va arribar a Sabadell el 1893 i gràcies a Sardà i Salvany va poder entrar de professor de segon ensenyament al col·legi de Sant Josep, establert al carrer del Jardí. Sardà també va treballar per passar-li el benefici de Nostra Dona la Lloada establert a l'altar de Sant Sever el 1358 per Berenguer Ferrer. Publicà a Lo Catalanista, a la Revista Popular i a La Veu de Catalunya. Va ser un predicador, especialment marià, perseguit pels governadors, arran d'un cèlebre sermó pronunciat a Tàrraga, pel qual va ser processat. A Sabadell va fundar i dirigir la revista Garba i els Pomells de Joventut i va publicar diversos reculls poètics, principalment a la Biblioteca Sabadellenca, com Terrals (1927), Cançons i moralies (1927), Lliris blaus (1928), Històries i fantasies (1932). També va instituir a Sabadell la Festa de Sant Josep Oriol i a Lurdes el culte a la Mare de Déu de Montserrat. Quan Cardona va morir els edils de la dreta proposaren al consistori donar el nom del mossèn

116. Ibid. 17.X.1934. S'hi escriu: «La continuada cavalcada de malifetes que, contra el voler de la majoria de ciutadans han estat perpetrades; els greuges que ja des del nefast bieni azaño-socialista han anat inferint-se a totes les coses que ens són estimades, demanen que d'una vegada per sempre tinguin la justa sanció que els culpables puguin mereïxer».

117. Dades procedents de manifestacions de Jordi Turull Regàs, recollides per l'agost de 1976 i estudis que l'autor està realitzant sobre els Turull.

a la via pública del mateix cognom i que corresponia al feudataris de Sabadell. Els Consellers republicans proposaren redactar la placa així: «Carrer del ciutadà Josep Cardona i Agut»¹¹⁸.

A la mort de mossèn Cardona, Salvador Sabater, com hem dit, va prendre la direcció de la Revista de Sabadell. Sabater o amagat sota el pseudònim de l'«ultreya» Isabel Straveró, ja el coneixem com amic incondicional del Dr. Sardà, i col·laborador de la Gazeta del Vallés. Amb Sabater va penetrar a la Revista de Sabadell una forta influència de la CEDA perquè, precisament, aquest, era el secretari local del partit de Gil Robles. També Sabater era el secretari general d'Acció Catòlica i exercitant catòlic indiscutible. En el fons Sabater era un dels homes addictes de Brutau, del qual era comptable, i es diu que va ser per influència del seu patró que va passar-se a la CEDA. Aquest càrrec i aquest partit no era, pels esquerrans, cap garantia de progressisme i, desgraciadament, el 6 de setembre de 1936, Sabater va ser assassinat pels incontrolats a la carretera de Terrassa, cruïlla amb el camí de Can Feu.

FITXA TÈCNICA

Títol: «Revista de Sabadell».

Subtítol: «Diari d'avisos i notícies», fins el 17.IV.1934 i «Diari del vespre, independent, d'avisos i notícies» fins al final.

Temps de publicació: De la vella Revista de Sabadell, que va iniciar-se el 4 de juny de 1884 i que en principi va ser bisetmanal i, en general, bilingüe, el primer exemplar com a diari català porta l'any XLIX i el número 13462, datat el diumenge 31 de juliol de 1932, i el darrer l'any LII, número 14171 i dijous 31 de gener de 1935.

Redacció, administració i impremta: Sant Josep, 36, a càrrec de l'impressor Ramon Torner Tort i al decés d'aquest va continuar al mateix lloc fins al final, sota la raó social «Casa Torner».

Format: 345x245 mm. amb 4/8 pàgines fins el 3.XII.1933 i 515x350 mm. del 5.XII.1933 fins al final.

Preu: Sabadell 2 pessetes al mes, a fora 7,50 el trimestre i el número solt a 0,10 pessetes.

Cos de redacció i col·laboradors: Degut a l'índole ideològica el cos de redacció és molt reduït, pràcticament hi ha moments que la Revista la fa el director i Joan Baptista Turull. Hi col·laboren Leandre Roura Garriga, Pau M. Llonch (devot de Crist Rei), Elies Juliana, Alfons Pareja, P. Ramon Hostench, Sch. P., constant-hi moltes signatures amagades sota pseudònim. No cal oblidar que hi remetem poesies els rimaires locals que trobem a quasi tots els diaris com Joan Trias Fàbregas, Mn. Camil Geis, Amat Gosálbes i Ramon Ribera.

¹¹⁸ Revista de Sabadell, 17.III.1934. Cardona va néixer el 16.II.1868 i va morir el 14.II.1934.

El perquè i el com del Full Oficial

Esclatada la sublevació militar que sotmetria el país durant tres dècades i mitja, sofocada, de primer moment a Catalunya i a altres llocs de la perifèria i al centre, les esquerres de Sabadell, com a molts altres pobles, hagueren de crear un òrgan popular d'informació, per tal de suplir les noves que fins aleshores, en exclusiva, havien divulgat les dretes. Aquest òrgan va ser creat pel **Comitè del Front Popular i Organitzacions Obreres**, va ser continuat pel **Comitè Local de Defensa-Milícies Antifeixistes** i quan, el 22 d'octubre de 1936, a les cinc de la tarda, Josep Moix, com a president, i Joan Pont, com a secretari, presideixen la seva darrera sessió d'aquest organitme, el **Full Oficial** va ser continuat per l'Ajuntament que era tanmateix, qui el pagava —perquè es repartia gratis pels carrers— a raó de 92,90 pessetes cada tirada¹¹⁹.

El primer número va aparèixer a la llum pública el vespre del dia 21 de juliol de 1936. Aquell matí mateix s'havia vençut la rebel·lió a Barcelona i a causa de la forta càrrega que hi havia abocat l'Església oficial, s'incendiaren la majoria de temples catòlics de tot el país, entre els quals els de

119. Arxiu Històric de Sabadell. **Ajuntament. Actes.** 27.VIII.1936. 25 edicions del **Full Oficial** valgueren 2.322,40 pessetes.

Sabadell que encara fumejaven. Aquest dia també va caure immolada, a Sabadell, la primera victima religiosa que va ser Josep Font Deu, rector de Sant Julià d'Altura.

Els incontrolats

Fou difícil endegar el poder polític; quasi mai va aconseguir-se. S'hagué de superar una situació eruptiva d'indisciplina general. El Comitè del Front Popular i Organitzacions Obreres, es trobava sotmès a la postura esmentada i si podia controlar l'Ajuntament al seu torn no li era reconeguda l'autoritat pels grups més radicals, grups que es dedicaren al pillatge i a prendre's la justícia pel seu compte. Així ja en el primer número del **Full Oficial** hi havia una manxeta molt gran: **«El Comitè del Front Popular i Organitzacions Obreres ordena a les milícies ciutadanes que reprimeixin amb la màxima energia tot acte de pillatge que s'intentés portar-se a cap»**. L'endemà mateix el **Full Oficial** va publicar la disculpa dels anarquistes: **«Les organitzacions C.N.T. i F.A.I. de Sabadell posen en coneixement del poble que no accepten la responsabilitat d'uns actes que s'han portat a cap a la nostra ciutat comesos per individus poc escrupulosos que s'aprofiten dels presents moments. Fan la més enèrgica condemna als mateixos per ésser completament contraris a la seva alta moral revolucionària»**. I en l'exemplar del 29 de juliol anoten, amb un estil que sembla el del secretari Joan Pont: **«Un lladre no és revolucionari. Un lladre tampoc és un militant obrer. Si un lladre no és ni obrer ni revolucionari, cal ésser implacables, no perdonar-los. Aquests subjectes han d'apartar-se de la societat. És un cas d'higiene social»**.

Més endavant, el 17 d'agost de 1936, Pep de la Rosa, un dels factòtums del **Full**, escriu: **«No en som amants ni fem de la violència un culte. No som feres, també tenim cor i, precisament perquè en tenim, anem vers una nova estructuració político-social que, després del dolor i la villesa creada pels Queipos, Robles i criminals en general, els que quedin, puguin fruir amb llurs generacions d'aquelles avantatges que, els fills d'Ibèria es guanyen pam a pam...»**, Sobre tot va ésser tràgic el ban publicat el 21 d'agost que sota el títol «Ambient de terror», demanava als incontrolats parar el foc. **«Companys —deia—: prou sembrar terror, volguem dignificar el moviment revolucionari demostrant confiança amb les nostres organitzacions antifeixistes»**.

Les circumstàncies revolucionàries de l'època portaven directament a atacar l'Església i les seves institucions. El **Full** del 22 de juliol publica: **«El poble es disposa a consolidar la formidable victòria contra la reacció. Esclafada la bèstia, caldrà esventar les seves cendres. Les milícies ciutadanes tindran cura d'aquesta tasca»**. Un mostrari d'aquest tipus radical el podríem centrar en els titulars del 15 d'agost, que exclamen: **«Malgrat la funesta camarilla de capellans, militars, contrabandistes i altra gardunya, la revolució segueix avant»**. I sobretot el podem fixar amb una sèrie de dibuixos de Pere Cadena, possiblement el dirigent màxim del **Full**, i els de

Gustau Vila (Grapa), el més eloqüent dels quals és el de l'exemplar del 8 de desembre de 1936 titulat «El Papa no hi papa» i que va figurar com un dels cossos del delictes a la Causa General, que va instruir el Ministerio de Justicia ¹²⁰.

Fervor popular envers el POUM

Als inicis aquest periòdic va recollir tot el fervor popular que s'emportaven els homes del POUM, que foren els primers que es dirigiren vers el front d'Aragó a l'encontre de l'enemic. Més endavant, vers la tardor, començarà a prendre importància la influència de Josep Moix i el seu equip sindicalista, que a tota marxa, es dirigia a posicions polítiques inèdites.

Comença a manar fort la FLS

El Comitè de Defensa Local-Milícies Antifeixistes estava compost per quatre membres de la FLS, amb Josep Moix, per dos de la CNT, per un de la FAI, que era Edgar Ricetti, un idealista argentí professor de les escoles anarquistes del carrer Taulí, i el president de l'organisme àcrata, per un de la UGT, per dos pels partits de classe (PC de Catalunya, PSOE i Ateneu Sindicalista d'Acció Política) i per dos dels partits demòcrates.

Aquesta majoria sindical del comitè aviat va ocupar l'Ajuntament: el 17 d'octubre de 1936, amb Josep Moix, com a conseller en cap. La presa de poder dels homes del carrer de l'Estrella —potser alguns amb carnet de l'Esquerra Republicana de Catalunya— era així:

FLS	11
PSUC	2
CNT	9
ERC	5
Acció Catalana Rep.	2
Unió de Rabassaires	2
POUM	2

Encara que cal esmentar que tant el PSUC com la Unió de Rabassaires donaven quasi sempre llur vot a la FLS, i molt sovint també l'Esquerra i l'Acció Catalana, cosa que representava una força de 22 vots contra els 11 que podia aportar la CNT, que rebia els dos del POUM.

Per això el vespre d'aquest dia el **Full Oficial** va divulgar amb joia: **«Sabadell ja té Ajuntament revolucionari!!!...»**. **«Aquest Ajuntament —afirma— és la continuació del Comitè de Defensa i ha de legalitzar la Revolució proletària en marxa»**.

120. Ministerio de Justicia. **Causa general. La dominación roja en España**. Madrid. Afrodísio Aguado, 1943. 384 pp. més 169 pp. ilus. s. n.

Forta influència marxista

La influència marxista del PSUC incideix cada dia amb més força a les columnes del **Full Oficial**. Cada dia es parla menys de les milícies del POUM, dels anarquistes i de llurs organitzacions, com de la Granja Escolar Camperola que estava situada a Ca N'Argelaguet.

En canvi surt in extenso l'arribada del vaixell soviètic Zirianin, noves sobre la **Columna del Barrio**, la centúria 35 del regiment Engels que combat a Madrid i altres forces amb sindicalistes i psuquistes, com de la **Columna Alpina**, que opera al Pirineu aragonès.

Hi ha certs mots totalment oblidats —com els de les festivitats de Nadal i dels Reis, per exemple—. A l'exemplar del **Full Oficial** corresponent al vint-i-cinc de desembre, el mot Nadal no hi figura. S'hi parla del tercer aniversari de la mort de Francesc Macià, primer president de la Generalitat de Catalunya.

Encara hi ha una certa poca traça en perfilar la ideologia requerida, degut a la forta incidència, malgrat tot, dels anarcos, perquè no cal oblidar que tots els líders esquerrans de Sabadell s'havien format a l'escalf dels vells anarquistes. Per això la campanya que el **Full Oficial** dedica al moviment obrer, incideix en certes contradiccions ideològiques. Vegem el que s'advoca:

«Unitat, unitat i unitat! No són moments aquests —escriuen en els titulars del 14 de desembre, referint-se a una suposada unitat sindical dels malaguenys—, d'entretenir-se en personalismes. Qui s'ocupa d'això fa obra contrarevolucionària».

«La Victòria s'aconseguirà si existeix unitat, clamen en una manxeta del 16 de desembre. I comentant la crisi del govern de la Generalitat el mateix dia expliquen: **«Ja va dir-ho el nostre malaguanyat company Bonaventura Durruti (un gran líder anarquista, famós entre els grups violents, mort de pocs dies, de forma suspecta, al front de Madrid): som anarquistes, però ara sols ens guia una fi, que és derrotar el feixisme. Repetim, doncs, tots, aquestes paraules: per sobre el nostre ideari hi ha d'haver el benestar comú. El nostre fi, actualment ha d'ésser aniquilar el feixisme per arribar a l'acabament de l'opressió i la tirania».**

«La guerra no s'acabarà als cafès. Ni als prostíbuls». Escriuen el 18 de desembre.

«El que no varen saber realitzar els republicans, des del poder —va dir Lluís Companys—, han de fer-ho els treballadors». Clamen en titulars el 29 de desembre.

Al revés de la medalla el tenim amb:

«Frenar la revolució és impossibilitar la Victòria». Manxeta pumista impresa el 21 de desembre.

«La política és un mitjà per castrar les llibertats del poble». Manxeta anarquista del 23 de desembre.

«La missió dels partits polítics, ja ha passat a la història. El pervindre sols pertany a la classe treballadora i per això hem de fer-nos dignes d'aquesta missió». Titular del 23 de desembre.

«Els procediments de la vella política han de desaparèixer de la Revolució. Els moments presents sols admeten formes noves i procediments nous». Titular del 26 de desembre.

«Els obrers responsabilitzats i amb una ferma disciplina, són l'única garantia de la revolució social. Contra el reformisme, el proletariat ha d'estar a l'aguait constant, disposat a intervenir, perquè no es malmeti la gesta començada». Titular del 2 de gener.

La desaparició

Les actes de l'Ajuntament del 2 de desembre de 1936 determinen la desaparició del **Full Oficial**, afegint que la seva missió podria substituir-se per una publicació a càrrec de les organitzacions polítiques i sindicals. Per fi el 6 de gener de 1937, abans un dia festiu, ara laboral, en sessió celebrada a l'Ajuntament la corporació va acordar suspendre el **Full Oficial** a partir del proper dilluns. Josep Moix va manifestar que la ponència nomenada per tal d'estudiar la conveniència de publicar o no publicar el **Full Oficial** ha determinat suspendre'l definitivament. Va indicar, tanmateix, que el **Full** seria substituït pel conegut **Vertical**, òrgan del sindicat del carrer de l'Estrella, que en un plebiscit celebrat darrerament s'havia adherit a la UGT.

«La ponència de consellers municipals encarregada d'aquest afer —publica el **Full** del 9 de gener, darrer número—, va dictaminar que l'Ajuntament no havia de sufragar per més temps les despeses de publicació i consultats tots els partits i organitzacions per si creien a bé continuar la publicació i fer-se'n càrrec no hi va haver acord. El **Full** s'ha vingut publicant per no deixar la nostra ciutat sense un òrgan que estigués en contacte directe amb el poble. A l'haver-hi, ara, una organització que es decideix a publicar un diari, queda complerta la nostra tasca».

I no sols va publicar-se, en substitució del **Full Oficial**, l'esmentat diari **Vertical**, sinó que els del POUM editaren el setmanari **Impuls**, la CNT-FAI, el setmanari que després convertiren en diari, **Superación**, les JSU el quinzenal **Jove Guàrdia** i els d'Acció Catalana Republicana, el setmanari **Democràcia**, encara que cap d'aquests periòdics arribaren a ser tant importants com **Vertical**.

L'ALTA DIRECCIÓ

L'alta direcció del Full Oficial estava situada, no com s'esmenta oficialment als baixos de les Cases Consistorials, sinó al local del POUM i era el responsable Joan Vila, ajudat per Maria Gispert. Després va ser al Comissariat de Propaganda, primer com a apèndix a les tasques del Comitè Local de Defensa-Milícies Antifeixistes o de les municipals, després com un organisme para-sindical ugetista i, finalment, com una delegació de la Generalitat de Catalunya que va ostentar el títol precís de Comissariat de Propaganda del Vallès Occidental. Aquest comissariat estava situat a la casa Picart, propietat de Ramon Picart Felip, que, abans de la guerra, era conseller municipal per la minoria de la Lliga Catalana i que ara estava amagat pels del «Círcol» Federal Social de la Creu Alta. Era una casa d'estil català «sui generis», amb porta adovellada, una majòlica amb Sant Jordi i el dragó, enquitranada al torn anticlerical promogut per Antoni Soler, un anarco violent amb molta història local, que s'havia passat als trentistes i ugetistes. Aquesta casa estava situada al carrer Sant Joan, 57, cantonada al carrer de les Tres Creus, on ara hi ha un «building» amb els baixos ocupats per un comerç de joieria, i tenia un petit jardí, carregat de mimoses, un arbre ara pràcticament desconegut a Sabadell, que brotaven per sobre una tàpia ben dissenyada que donava al carrer de les Tres Creus i que va ser aprofitada per a pintar-hi visions de propaganda del moviment popular antifeixista.

Aquest Comissariat es trobava sota el control absolut de Pere Cadena, que en va ser el cap concret, encara que al seu volt s'hi movien molts altres personatges com Joan Sangres Serarols, que junt amb el qual Cadena controlava, en nom de les Milícies Antifeixistes EAJ 20 Radio Club Sabadell i formava la ponència de Prens i Radio d'aquest organisme revolucionari. Treballaven també en aquest comissariat el futur director de Vertical Josep Castells Candiri —que quan no estava a la Columna Alpina era qui, segons Pere Castañé, de Linograf, coordinava els treballs destinats al Full Oficial— i Gustau Vila Bergadà, àlies Grapa, un artista àcid, que realitzarà uns grans posters per col·locar a les façanes de les esglésies de Sabadell destinats a vituperar a la clerecia i als seus costums. Naturalment que dintre d'aquest comissariat, degut a la professió de Cadena, que era artista pintor, decorador de vidre al foc i esmaltador, s'hi movien una colla d'artistes locals que, amb aquest organisme s'agrupaven amb el nom genèric d'Artistes Proletaris.¹²¹

121. Full Oficial, 8.I.1937.

FITXA TÈCNICA

Títol: «Full Oficial».

Subtítol: «Del Comitè del Front Popular i Organitzacions Obreres», fins el 18. VIII.1936. «Òrgan del Comitè Local de Defensa», fins el 3.XI.1936. Sense cap subtítol fins a l'extinció.

Temps de publicació: Núm. 1, dimarts 21. VII.1936 - núm. 151, dissabte, 9.I.1937.

Periodicitat: Des de l'inici el **Full Oficial** va aparèixer cada dia, inclús el diumenge i el dilluns, fins el 8 d'agost inclòs. D'aquest dia fins al final només deixarà de publicar-se el diumenge.

Redacció: S'esmenta a partir del 4.XII.1936 fins al final, i és als baixos de les Cases Consistorials, telèfon 1856.

Impremta: Linograf, Rambla de la República, 65, telèfon 2477.

Format: 480x340 mm. i, com indica el títol, 2 pp., excepte quinze exemplars amb 4 pp. També cap esmentar que de l'e-

xemplar primer fins el número 7 només va ser imprès a una sola cara.

Preu: Com hem anunciat el **Full Oficial** no tenia preu perquè es repartia gratis a entrada de fosc a la mateixa porta de la impremta que el tirava.

Cos de redacció i col·laboradors: La majoria de noves arribaven al **Full Oficial** canalitzades des de les organitzacions del **Front Popular i Organitzacions Obreres**, encara que hi hem vist amb més freqüència Pere Cadena i Gustau Vila. No plavia massa als polítics locals escriure articles o notes signades, ni que fossin amb pseudònim. La majoria d'escrits del **Full** van sense autor, encara que hi hem trobat Joan Bartomeu, M. Bruguera, Carpena, Victor Colomer, Lincoln Duran, Ricard Fornells, Maria Gisbert, Franc Marcet, Fidela Renom, Jordi Sans i, al final, quan el **Full** prenia un marcat aire marxista, inclús hi ha una col·laboració de Marcel Cachin, de L'Humanité.

El perquè del Vertical

Vertical és la síntesi de l'esforç dels sindicalistes sabadellencs —uns 14.000— que intentaven la continuació directiva del moviment obrer local, al marge d'una CNT, cada dia més influïda per la via violenta de la FAI. Així, fermament agrupats a l'entorn de Josep Moix, arribaren a publicar **Vertical**, setmanari que va durar del 28 d'octubre de 1932 al 6 d'octubre de 1934.

El títol va sortir de Josep Rosas, veterà sindicalista, que, aixecant el puny ben alt, digué: «**Que us sembla si li poséssim Vertical, ja que la línia d'organització que nosaltres preconitzem és una línia vertical?**»¹²².

Vertical en la seva primera sortida ja va intentar donar-se una ideologia vàlida:

«Queremos, simplemente, dotar a los sindicatos de los organismos indispensables que puedan, en el momento preciso, asegurar la producción y la distribución. Para esa monumental obra de construcción social la CNT no necesita muletas, ni partidos, ni federaciones anarquistas que la subyuguen. Por lo que queda expuesto se convencerán todos, incluso los falsos amantes de la Confederación que siguen las directrices del BOC y que intentan constituir una Confederación Regional de Sindicatos expulsados de la CNT en Lérida, que con nosotros se equivocan. Nuestras discrepancias con el comité regional no nos conducirán a escisionar la organización. Ex-

122. **Vertical**, 27.X.1933 (Camíem verticalment) i **Vertical**, 11.I.1938.

pulsados o no de la gran familia confederal, mantendremos nuestras convicciones anticapitalistas y antiautoritarias. Si mañana un partido cualquiera —el comunista— quisiera imponer sus directivas a la Confederación, contra ése nos rebelaríamos, como nos rebelamos hoy contra la FAI. [...] Los trabajadores organizados tienen derecho a disponer de sus destinos sin dictaduras estúpidas».

Naturalment que aquesta línia ideològica va fomentar una malvolença terrible entre ambdues tendències cenetistes i en el Teatre Cervantes, de l'avinguda Onze de Novembre, pocs dies després els faistes proclamaren que quan ells prenguin el poder els «bombers», que així anomenaven els verticalistes i els trentistes, «**deben ser los primeros en ser fusilados**»¹²³.

Vertical, però, no va oblidar el seu enemic tradicional, la burgesia: «**Començà la vida** —escriu el propi creador de la secció **Xeringades**, que era Josep Rosas, i que després va passar a Joan de la Son o Pep de la Rosa, pseudònims que amaguen a Josep Castells—, **xeringant a tort i a dret, amb una punteria i encert exacte. Aquells personatges de panxa de galipau inflat, de clatell molsut i sota-barba amb penjarelles, foren els primers que es posaren a tret de la xeringa. Les rates peludes i pelades, velles i «menors» de sagristia, també...**»¹²⁴. En aquest periòdic tingué una importància capital la il·lustració, la més important de totes les gasetes locals. Les més bones corrien a càrrec del corrossiu dibuixant Grapa (Gustau Vila Bergadà), amb peus, en general, de Castells Candiri, amb les quals «**no respeta a las sacristías ni al capitalismo, los ridiculiza y destroza sin consideración**».¹²⁵

Vertical: Antifeixista versus marxisme

Era evident, però, que aquest camí que negava al PC el pa i la sal, més o menys prompte la FLS hi havia de convergir per una raó molt senzilla: perquè la FLS estava sumament organitzada i l'únic partit polític que mantenia disciplina i línies estretes era el PC.

L'encissió entre els sindicats de la CNT, dominats per la FAI, i la FLS, fou accelerada. Pel gener de 1933 la FLS va denunciar a l'opinió pública que la proclamació del comunisme llibertari era obra d'«**agentes provocadores, con el fin malsano de hacer desaparecer la Confederación**»¹²⁶. Així la CNT va expulsar d'entre les seves línies a la FLS i el 26 de juliol la redacció del propi **Vertical** va acordar treure de la capçalera del periòdic les sigles **CNT-AIT**.

De moment **Vertical** va convertir-se en un pamflet contra els anarquistes. El **gallinaire de Cerdanyola**, era Federico Urales, la **Miss Fai** era Federica Montseny, el **raptor de Sabines** era Felipe Aláiz, director de la

123. Declaració personal de l'anarquista Enric Mampel.

124. Josep Rosas: **Avui fa els anys. Vertical**, 11.I.1938.

125. Emili Mira: **Vertical**, 27.X.1933.

126. **Vertical**, 27.I.1933.

Soli, el qual havia estat tramès a Sabadell, amb urgència, per tal de potenciar l'equip anarco-sindicalista, i la pròpia **Soli** era titllada com el «**Be Negre del Sindicalisme de la Fai**»¹²⁷.

Després d'aquesta faceta rupturista els homes de **Vertical** no volgueren aliar-se amb ningú, ni amb Angel Pestaña, que acabava de formar el PS, ni amb els del BOC, ni amb els federals, ni amb l'Esquerra. Perdudes les eleccions de 1933 la FLS no va immutar-se. La velocitat de marxa no s'aturava. El 24 de novembre de 1933 Gonçal Soler escrivia a **Vertical**: «**No puede haber términos medios en esta hora. Las fracciones combatientes están manifestadas, marxismo o antimarxismo, política capitalista de represión o dictadura del proletariado para sostener la dictadura socialista...**». I encara Miquel Bertran va ser més explícit en el **Vertical** del 8 de desembre següent: «**El marxismo es la expresión reivindicadora del proletariado. El antimarxismo es el regreso a los tiempos del señor y de la inquisición**». El foc de la revolució, frustrada, del 6 d'octubre de 1934, va precipitar més aquesta ideologia. Els sindicalistes perderen, però a l'exili o a la presó s'acabaren de perfilar les directrius bàsiques marxistes, les quals es posaran en pràctica una vegada esclatada la guerra 1936-1939.

Reparició

Per les causes exposades, una vegada consumada l'ocupació del municipi pels homes de la FLS va reaparèixer **Vertical**. La raó també era molt senzilla: perquè treballar pels altres partits i sindicats? Si els directius de la FLS, pràcticament, ja feien el **Full Oficial**, perquè no continuar el mateix treball, però en funció sindical? Tot això, com hem vist, Josep Moix ho va manifestar amb prou claretat a la sessió municipal del 6 de gener de 1937.

Així el dilluns 11 de gener de 1937 reapareixia **Vertical**, ara com a diari. Diu: «**La reraguarda ha de treballar més i millor —diu al davantal «Al reaparèixer»—, la reraguarda ha d'enquadrar-se com ja es va fent en una disciplina revolucionària, i els militants d'ambdues centrals sindicals han de començar a sentar les condicions per a una fusió immediata. La guerra no pot acabar-se que la fusió no sigui una realitat. El món proletari espera de nosaltres la gesta més magnífica de la història i tenint-ho tot al nostre abast, seriem indignes si no ho realitzéssim**».

Liquidació del POUM

Després de la caiguda de Màlaga va esclatar a tota l'Espanya republicana una campanya molt dura i molt forta per tal d'aconseguir unes fites

127. Ibid. 15.VII.1933.

bàsiques que conduïssin a la victòria. A Sabadell hi hagué una gran manifestació el 9 de febrer de 1937. Es demanava:

1. Exèrcit regular obligatori.
2. Comandament únic.
3. Una sola central sindical.
4. Una sola bandera ¹²⁸.

D'aquesta campanya esmentarem dues manxetes aparegudes al **Vertical** del 23 de febrer i del 16 de març. Diu la primera:

«Ja no lluitem contra generals borratxos, ni contra capellans trabucaires, ni senyorets estrafolaris, sinó que lluitem contra Alemanya i contra Itàlia».

Diu la segona:

«Mobilització!! Totes les armes llargues al front! Per la victòria que no serà llunyana, compliu tots!».

Aquesta campanya va culminar amb la liquidació del POUM i, aquí a Sabadell, amb la pèrdua absoluta de l'hegemonia de la CNT-FAI. S'esdevingueren escenes molt violentes contra les banderes que exhibien els del POUM i, per fi, després dels fets de maig, **Vertical**, en grans encapçalaments va publicar:

«Els agents provocadors al servei del feixisme, que de temps venien preparant la topada sagnant, han fracassat en el mateix instant en què llur actuació criminal s'encarrilava pels viaranyes de la cruesa. Però ara, ja sabem qui són» ¹²⁹

Poc més enllà, el 14 de maig **Vertical** va inserir, tret de **Frente Rojo**, la nova **«que l'organització trotsquista d'Espanya, el POUM, causant dels successos de Catalunya, mantenia relacions, fa temps, a París, amb agents de la Gestapo nazi i de la OVRA italiana. S'han celebrat reunions entre uns i altres a Friburg»** ¹³⁰

Desintegració de la reraguarda

Sota el patrocini de la Federació Comarcal del Vallès Occidental-UGT, va tenir lloc, a partir del 18 de febrer de 1938, una sèrie d'actes, que se celebraven al Teatre Principal, en els quals els consellers municipals informaven sobre llurs tasques **«davant dels treballadors els quals representen»** ¹³¹. Per entrar-hi, i a fi d'evitar els provocadors, s'havia d'exhibir el carnet sindical. Els consellers s'explicaren i foren molt elogiats. **Vertical**, però, diu:

128. Ibid. 10.II.1937.

129. Ibid. 7.V.1937.

130. Són conegudes les rèpliques actuals sobre aquest particular publicades per membres del POUM i les argumentacions, amb tendència a esclarir certs conceptes, manifestades pel PSUC.

131. **Vertical**, 17.II.1938.

«Què hem fet nosaltres, que som la base? Un cop vàrem confiar els destins de la ciutat als companys dirigents ens plegàrem de braços.... Acusa a la base d'haver pres part a la manifestació que darrerament va organitzar la Cinquena Columna, de no col·laborar a la construcció de refugis, de no sacrificar-se pro-postulacions batalló 492 i de no acceptar no sols les consignes, sinó de sabotejar-les «en el si de les fàbriques amb tot i portar el carnet de la UGT»¹³².

La pèrdua de Bilbao, 19 de juny de 1937, va tornar a endurir una mica la disciplina de la reraguarda. **«En aquests moments —va publicar en manxeta el Vertical del 21 de juny— hi ha qui es frega les mans de satisfacció, però que no oblidí que demà potser se li haurà aixecat la pell».** I començaren les prohibicions: no es podria fer foc pels carrers ni engegar petards com era costum **«per aquests temps»**, no es podria anar a ballar, ni dirigir-se als pobles del voltant, que en feien, perquè estaven dominats per la CNT. Tampoc, segons ordres directes de Josep Moix, a partir del diumenge 4 de juliol no es podria circular amb automòbil sinó era en missió de servei, **«Una bona teca, un auto, una «paia» i un bosc —escriu Vertical del 6 de juliol— eren unes coses de les que formaven part dels prohoms de l'Espanya podrida».** I així es va continuar tot l'estiu. Un estiu amb perills de bombardejaments aeris, nits sense llum, trens que no funcionaven.

Un altre deteriorament de la reraguarda foren els proveïments. Mancaven queviures, hi havia mala organització i apropiacions indegudes. El dia 19 de juliol de 1937 una manxeta de Vertical crida l'alarma: **«Es prega a tot el públic en general que, quan vagi a les tendes per patates, si no en tenen a la venda, que facin immediatament la denúncia a Proveïments».** Ens trobem en una època en que abunden les denúncies contra els especuladors i, inclús, contra els organismes oficials. Però a més de les denúncies la gent havia d'anar a buscar menjar fora. La corrua d'aquesta gent es coneixia per la Columna del Sac.

El que no funcionava era la **Comissió Municipal de Proveïments, la Delegació Comarcal de la Generalitat i la Delegació Comarcal del Sindicat Agrícola.** Trobem a Vertical una certa defensa d'aquests tres organismes, almenys a mitjan agost de 1937 en què va arribar una important remesa de queviures. En el número corresponent al dia 23 d'aquest mes, Vertical, amb les seves xaronades característiques argumenta, en una manxeta, que les vitualles arribades era **«perquè a la reraguarda no hi manqui res, ¡¡ni ous...!!**¹³³.

132. *ibid.* 22.II.1938.

133. L'afer dels ous va fer omplir molt paper. Ja en els inicis de la guerra en el Full Oficial del 16.IX.1936 el Comité Local de Defensa va publicar aquest anunci: **«Es notifica als comerciants que es trobin mancats d'ous, poden passar per aquesta Comissió, on se'ls informará sobre el particular.** Poc després la Generalitat de Catalunya va propugnar una campanya destinada a fomentar la incubació del major nombre possible d'ous. Fou la cèlebre «batalla de l'ou», amb uns cartells fabulosos. Fou en aquell moment en què cumpint les consignes oficials «se entraron en Sabadell (dando facilidades a los gallineros para que los consumidores no les molestaran) gran cantidad de gallinas de todas razas, tamaños y colores». La «batalla de l'ou» va fallar no per les gallines, sinó perquè va faltar el pinso i la gent hagué de matar les gallines, tot plegat amb l'esclat de veritables aldarulls populars. Les cites corresponen al periòdic anarquista **Superación** del dia 24.VIII.1937.

ORGANITZACIÓ D'ADMINISTRACIÓ
Número 15, a República, any 73
Folletí 1977

vertical

PREU NUMBER SOLT

15

Preu solt: 100 L.

A LES TRINXERES!!

Amb l'orgull de vèncer a l'enemic!

Dones de Catalunya!!

Estimuleu amb el vostre braó de mares i germanes, d'esposes o camarades, l'afany insuperable que anima als homes de la nostra terra!!

Amb coratge catalanes!! Que les feres del Marroc anhelien la presa de les vostres virtuts!! Feu que els vostres homes sàpiguen complir amb el deure de la Pàtria!!

La nostra gran lluita nacional, es perquè pretenim emprendre, amb el triomf, un major desenvolupament del Progres i la Democràcia que danant dels ulls del món, ens situï en la mereixeda consideració d'un poble independent i lliure, que vol viure dintre del rítmic harmònic del treball i la pau. I això no es patrimoni exclusiu de ningú; aquesta es la voluntat de tot el nostre poble.

Per això fem la guerra!! I la guanyarem!!

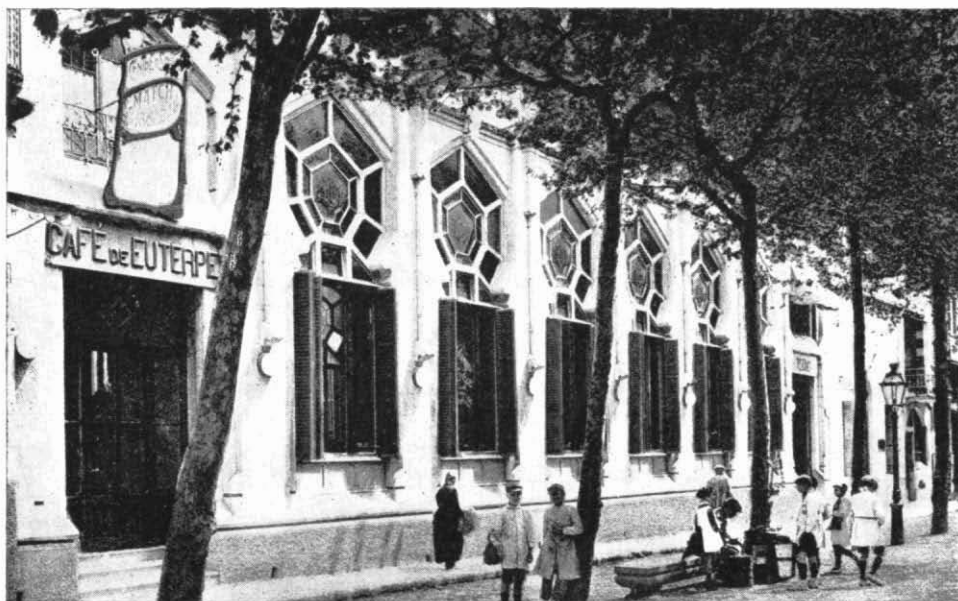
Per això els nostres homes donen la sang!!

Per això tots els voluntaris, com una muralla d'acer, barraran el pas, junt amb els demés soldats heroics de l'Espanya antifeixista, a la xusma franquista, italo-alemanya-portuguesa-moruna!!

Que tai és la fauna de races invasores!!

Josep Moix Regàs, conseller en cap i president de l'assemblea i de la corporació municipal de Sabadell per l'Esquerra Republicana de Catalunya (1936-1938) i el principal sindicalista de la Federació Local de Sindicats, posteriorment ministre de treball i president del PSUC, i Josep Rosas, director del primer **Vertical**, que forjaren el **Vertical** de guerra, que comentem, aquest dirigit per Josep Castells Candiri.

L'Associació de la Premsa de Sabadell va ser creada el 1910 i va persistir fins el 1939. Darrerament tenia l'estatge a una de les «penyes» del Cafè Euterpe. A la fotografia inferior, datada l'1 de desembre de 1935, amb la junta, majorment el president Joan Baptista Vives i el secretari Joan B. Lladó, asseguts a la dreta, i autoritats, hi tenim diversos periodistes llorejats d'un concurs periodístic que tingué lloc a la data esmentada.

L'obrer no està a l'altura de les circumstàncies

El 19 de juny de 1937 el **Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya** va publicar la suspensió de les vacances pagades. També el govern de la República havia suprimit l'horari laboral de 40 hores i es tornaven a treballar —els que tenien feina— les 48 hores. Va començar a córrer l'espècie que l'obrer, amb aquestes disminucions, acabava de perdre la guerra. Aquests fets, a més de provocar converses derrotistes va rebaixar el rendiment i, per primera vegada, a la història de Sabadell, apareix a la llum pública l'excés de malalties simulades¹³⁴.

També **Vertical** i alguns bons sabadellencs emprengueren una violenta campanya contra la tallada d'arbres. Els alzinars de Can Puigjaner, de Sant Oleguer, els pins de Can Feu, eren abatuts anàrquicament, a metre de la soca, per no haver-se d'ajupir tant. En el **Vertical** del 18 de febrer de 1938 hi ha un cant patètic contra la tala del pi gegant de Can Camps, que estava emplaçat dalt de la carena de Galliners que separa la nostra vessant de les antigues vinyes ubèrrimes de Sant Cugat, ara Bellaterra. Aquest pi era ovirat de molt lluny i se'ns diu que gairebé havia aconseguit «la categoria de les coses sagrades».

La desbandada d'Aragó, quasi la derrota final

El dia 22 de desembre de 1937 **Vertical** va aparèixer amb grans titulars: «**Visca l'Exèrcit Popular!! Glòria als caps, soldats i comissaris de terra i aire, guanyadors de Terol!! Visca la República!!**». I el matí del 24, dos dies després, amb l'aquiescència de les autoritats, es va plegar del treball perquè es convocava una magna manifestació «amb motiu de l'ocupació de Terol»¹³⁵. Tanmateix Terol encara no s'havia ocupat totalment i al perdre's el 22 de febrer de 1938, aleshores segons el Ministerio de Defensa Nacional «militarmente un valor secundario», ja no es va produir cap comentari transcendent. I l'avanç enemic protegit pels nazis de la **Legión Condor** i els feixistes que destrossen les poblacions de la rera guarda, ja no s'aturaria pas. El dia 12 de març les tropes franquistes ja són a La Puebla de Híjar i ja hi han més de 2.000 presoners de les Brigades Internacionals. Aquest dia, **Vertical**, publica aquesta manxeta:

«Als camps d'Aragó, els italians correran més depressa que no a l'Alcàrria. A Aragó aixafarem Franco».

Però la derrota del front d'Aragó arrastra el govern Prieto, la caiguda d'Alcanyis i Calanda i més de 10.000 presoners. «**Ja hem discutit prou** —exclama **Vertical** del dia 15, dolent-se de l'utòpica unitat sindical—: **l'acció immediata s'imposa!!!**».

134. **Vertical**, 10.VI.1937.

135. Arxíu Històric de Sabadell. **Ajuntament. Actes.**

I quan el dia 16 de març perdem Casp, crida: «**Estoics en la defensa!! Braus com les feres en l'atac!! Demepeus poble de Catalunya!! Fem de cada taller una trinxera, de cada fàbrica un baluard, dels camps una muralla inexpugnable**».

El dia 17 **Vertical** profereix: «**Catalans!!! Espanyols!! Per la Pàtria que passa per una de les fases més fortes, per la nostra terra que no pot caure a les mans del feix, sentim-nos tots disposats amb coratge i braó per a guanyar la guerra**».

El 26 dicta: «**Ni un pam de terra als estrangers**», però l'endemà va produir-se la penetració franquista a Catalunya. Burgos, en el seu comunicat de guerra es mostrava eufòric: «**Después —comunicà— se ha forzado la línea del Cinca, pasando este río y poniendo pie en Cataluña**».

El dia 28 **Vertical** escriu: «**Amunt els cors!! Que la nostra terra perilla catalans!! Que l'emboscac vigila i l'enemic pressiona. L'hora patètica de la gran lluita clama per l'aixecament en massa de tots els espanyols!!**». I el dia 29, amb «**Ni un pas enrera catalans!**», **Vertical** va servir les frases per endurir la resistència que el dia anterior havia publicat el nou cap del govern doctor Negrin: «**Traïdor el que deserti dels seus deures! Traïdor el que li afebleixi la voluntat! Traïdor el que profereixi una paraula descoratjadora! No pot haver-hi més que una passió: vèncer! El govern diu a tots els espanyols: Endavant en la resistència als invasors!!**». El 30 de març el president Lluís Companys va proferir el cèlebre vae victis: «**El nostre idioma serà perseguit, les nostres institucions escarnides, la nostra gent sotmesa, els nostres costums befats**».

A partir del dia 1 d'abril **Vertical** va convertir-se en un ban permanent en el qual les consignes del moment rebien l'honor de pàgina sencera. El **Vertical** era tot flames i tot crit. Es va reorganitzar un Front Popular amb la CNT i la FAI, l'Estat Català i la UGT i es demanaren 100.000 homes pel front i 50.000 per fortificar. El 4 d'abril, a primera pàgina, la gran crida del Front Popular local: «**La nostra ciutat que sempre s'ha distingit pels seus neguits i afanyos en pro dels ideals de justícia i llibertat fins a esdevenir el pols més sensible de la nostra terra, en els moments en els quals l'enemic comença a envair el territori català, és precis que fent honor a la seva tradició s'apressi a dir present a la crida del president de Catalunya, mobilitzant tots els seus efectius en defensa de la República i les llibertats catalanes**». El mateix dia a la darrera pàgina en lletres de dos centímetres d'alçada: «**Sabadell en peu de guerra! El poble de Sabadell té un historial netament revolucionari sempre fidel defensor de la democràcia i la independència de Catalunya i d'Espanya. Ha arribat l'hora de demostrar una vegada més, el seu valor històric davant l'amenaça de la invasió feixista italo-alemanya en la nostra terra... Sabadellencs, a les armes! Les dones a les fàbriques, treballant per la guerra. Els homes al front! La cinquena Columna als Tribunals Populars! Endavant, ni un pas enrera!**».

Però s'anava endarrera. S'havia perdut Lleida i Gandesa i el brugit del front ja se sentia des de Sabadell. Les esquerres de Sabadell van quedar tan aclaparades que **Vertical** ja no sortirà més com a diari. En vigílies de la batalla de l'Ebre, el 18 de juliol de 1938 va rebre un cupo de paper. Fins el 28 de desembre, quan el front català estava desfet i els franquistes avançaven en fletxa vers Barcelona, pogué sortir amb un full, només cada setmana. Era la derrota total.

JOSEP CASTELLS CANDIRI, DIRECTOR DE VERTICAL

El director de Vertical, diari (1937-1938) va ser Josep Castells Candiri, potser més conegut en certs ambients locals com Caviar, Joan de la Son o Pep de la Rosa, pseudònim amb el qual signava diversos dels seus escrits. Va néixer el 1896 a Santa Perpètua de Mogoda. Als tretze anys feia d'aprenent caixista a la impremta dels Vives, al carrer de Sant Joan. Era l'encarregat de portar els originals i les galerades de La Gazeta del Vallés al Dr. Sardà i Salvany, per tal que les corregís. Sardà, com hem dit, va interessar-se per convertir Castells en un sacerdot, però el jove obrer no va tenir ganes de fer de capellà. Va ser entre els motlles de la Gazeta on Castells va enderirar-se per la literatura i més quan, en escasses ocasions, li deixaven redactar alguna gazetilla. També va aficionar-se al futbol i va formar part en els rengles de l'Atlètic i després, vers el 1911, en els del Sabadell Futbol Club, jugant amb pilotaires tan coneguts com Monistrol, Quatre d'Orus, Saus o Retana.

Aviat apareix afiliat a la Federació Local de Sindicats i el 1916 el trobem formant part de la comissió de la vaga de l'Art Fabril i el 1917 va anar a parar dalt de la teulada de l'Obrera del carrer de l'Estrella, aleshores que vingué l'artilleria per deturar la vaga general revolucionària de l'agost. A mitjan de la Dictadura va estrenar a la Rata, també anomenada l'Americana, una societat de ball que hi havia a la Via Massagué cantonada amb Garcilaso, L'incest del senyor Anton, un drama en el qual s'hi mostra la degradació i perversió d'una noia per mitjà de la lectura furtiva de les obres eròtiques que escrivia el seu pare. Més endavant, durant la Dictadura, va trametre algun treball literari a Solidaridad Obrera, i poc després a La Colmena Obrera, de Badalona, a les quals publicacions el seu amic el dibuixant Grapa, hi va fer les capçaleres, la de la Soli per vint-i-cinc pessetes i l'altra a fons perdut. Castells va quedar amb els trentistes i va col·laborar a La Traca, publicació anticlerical, antimilitarista, xiroia i grollera i a Generación Consciente, ambdues editades al País Valencià. És per aquest temps que va fer-se molt estret el treball conjunt amb Grapa, especialitzat en temes propis de la revista valenciana alludida, on hi feia dibuixos als quals Josep Castells hi posava la llegenda. També va estrenar al Circol Republicà Federal L'Heroi anònim, una obra que es passarà a l'Euterpe en funció a benefici dels familiars de Serafi Espinós, un sindicalista mort pel dispar fortuit de la seva pistola, durant una manifestació.

No tot, però, eren tasques de pluma, xarones i antiburgeses —mostres locals al Vertical de la primera època— sinó que amb la carrabina al muscle ajudarà a la presa de poder de Josep Moix durant la revolució d'octubre de 1934.

Aquests són els mèrits propis, junt amb una fugaç assistència a la Columna Alpina, que operarà contra els franquistes del front de l'Alt Aragó, cosa que li va obrir les portes de la FLS. A finals del 1936 hagué de deixar

les armes per assistir a l'enterrament del seu pare. Pocs dies després moria la seva mare. Aleshores Josep Moix li digué:

—Atura't! Tu no pots tornar al front. Ara t'haig de menester aquí. Ets el director de Vertical.

Tot estava a punt. Josep Castells torna a redactar sense eufemismes ni prejudicis les Xeringades, tan comentades en la primera època del periòdic obrer. En el primer número del Vertical diari foren: «Ni els burgesos decaiguts i els rentistes desplumats, ens acabaran la xanxa». Ho signa com Pep de la Rosa. També hi escriurà signant Caviar.

En perdre's la guerra Castells es va exiliar, junt amb Grapa, el seu amic de facció, del 1939 al 1941. Ambdós foren dels sindicalistes que primer retornaren acollint-se a l'«operación mandos rojos para la C.N.S.», que promocionava el governador civil de Barcelona Antonio F. de Correa Véglison junt amb l'alcalde Marcet¹³⁶. Hi hagué un pas previ de dos mesos per la presó de Girona —perquè en aquells moments no regnava bona harmonia entre els governs civils de Girona i de Barcelona— i un mes a la Model, el temps just perquè el general Kindelán, capità general de Catalunya, sobressegués la causa. Grapa i Castells, a partir d'aleshores, si bé amb una discreta vigilància policiaca, prompte oblidada, es passejaren per Sabadell¹³⁷. «¿Qué había pasado —escrigueren a la revista Can Oriach¹³⁸— para que el régimen victorioso perdonase a unos personajes tan opuestos a la ideología del Año de la Victoria y que en gran parte lo fuesen por obra y gracia de José María Marcet y Coll?».

136. Andreu Castells, signant com Paco García Birlaín: *Operación mandos rojos para la CNS. Los primeros años del «sindicato vertical» de Sabadell*. Can Oriach, maig 1974.

137. Josep Castells, que abans de la guerra era filador de Can Cuadras, ara no hi va poder reingressar. Trobà feina a una fàbrica de components electrònics, com magatzemer. Grapa, amb capital del monopoli Enrich, va muntar una fàbrica de cardes a Carabanchel, morint al cap d'un any just de ser burgès.

138. Vid. nota 136.

FITXA TÈCNICA

Títol: Vertical.

Subtítol: Portanveu de la Federació Local de Sindicats-UGT. Diari del vespre. (Hi ha un segell, a l'esquerra del títol, que diu Comissió de propaganda, UGT. Sabadell).

Temps de publicació: Segona època, número 102, dilluns, 11 de gener de 1937 - número 486, dilluns, 4 d'abril de 1938. (No comptem la primera època, que no era diari, sinó setmanari, que com a portanveu de la FLS va durar des del 28.X.1932 al 6.X.1934. Posteriorment hi haurà una tercera època, bisetmanari, un full, que va del 18.VII.1938 al 28.XII.1938, començant amb el número 1 i acabant amb el número 47).

Redacció i administració: Rambla de la República, 9, telèfon 1771 i del 2.IV.1937 a la mateixa avinguda, però el número 71 i el mateix telèfon.

Impremta: Linograf, Rambla de la República, 65, telèfon 2477.

Format: 480x340 mm. 4 pàgines, amb un moment, a finals de febrer de 1938, «per efectes de guerra» només amb 2 pp.

Preu: 2.50 pessetes mensuals i 10 cèntims número solt. A partir de l'1.X.1937 va pujar-se a 3 pessetes i 15 cèntims. Es venia al quiosc del mateix Vertical i a

totes les llibreries.

Seccions: La primera pàgina, en general amb grans titulars, és destinada per l'editorial. A l'interior hi ha una extensa informació nacional i estrangera i un noticiari local.

Cos de redacció i col·laboradors: Alexander, Miquel Bertran, Ilya Ehrenburg, Josep Farràs, Robert Figueres, Fona, Ricard Fornells, Ganxo, Isidre García, Grumet, Kimhi, Ladiv (Vidal), M. P. Mata, Emili Mira, Josep Moix, Ramon Parrot, Espar-tacus Puig, Ramon Ribas, Pep Rosas, Rossart, Salvador Sarrà Serravinyals, Sol-roig, Pasqual Tomàs, J. Ubach, Sebastià Vera, Pere Viadé... Hi segueixen col·laborant els dibuixants que prenen part al Full Oficial, entre els quals Pere Cadena i Gustau Vila. Antoni Jané Solé serà el corrector.

Censura: A la tardor de 1937, malgrat, que Vertical estava sota la tutela de Josep Moix Regàs, aquest mateix va usar de les seves atribucions governatives, no sols a aquest periòdic sinó a les altres publicacions que apareixien a Sabadell, carregant l'accent, principalment a la faista Superación. Vertical va censurar-se, principalment, durant la segona quinzena de setembre, sobretot a «Informació Nacional». S'hi posava la menció «revisat per la censura».

APÈNDIX. L'Associació de la Premsa de Sabadell

Per acabar aquest breu estudi sobre la premsa diària sabadellenca escrita en català creiem que pot ser interessant esmentar que a Sabadell, des del 10 de gener de 1910 fins, virtualment, el 26 de gener de 1939, tinguérem una **Associació de la Premsa**, la qual va incidir, de forma notable, en la tasca periodística en general i en la col·laboració de diverses iniciatives ciutadanes ¹³⁹.

Va fundar-se al volt d'una taula del cafè Ibèric ¹⁴⁰ i vers el 1923 es traslladaren a una de les penyes del Cafè Euterpe. La primera junta la formaren Joan Baptista Vives Viñas, prou conegut per les seves tasques a la **Gazeta del Vallés** i a la **Revista de Sabadell**, que en el declivi de l'entitat aguantarà la presidència durant anys i anys; Joan Costa i Deu, que arribarà a la presidència de l'**Associació de la Premsa de Barcelona**; Ramon Torner Tort, «la formigueta que durant cinquanta anys podem dir que sostingué la **Revista de Sabadell**» ¹⁴¹; els republicans federals Josep Soler Augustench i Plàcid Sagalés Serra, aquest «actiu i antic periodista» ¹⁴²; el poeta valencià Miquel Duran i Tortajada, que dirigí el **Diari de Sabadell** i Pau Xirinachs Xirinachs, «cordial i primmirat» ¹⁴³. Entre altres fundadors s'hi poden comptar Narcís Guillén Andreu, l'escarceller de la presó del Partit Judicial, «home metòdic i recte» ¹⁴⁴; Lluís Carreras Puig, «metge assenyat» ¹⁴⁵, el catalanista de dreta Domènec Saló, «patriota» ¹⁴⁶ i Joan Baptista Lladó Figueras.

Dintre de la línia del periodisme l'APS va incidir de forma molt dinàmica a la creació de la **Federació de la Premsa Catalano-balear**, que va tenir lloc el 1923, i que va existir fins el 1934, amb més de vint associacions adherides. La FPCB pretenia representar tots els periodistes que actuaven a Catalunya i a les Balears, va crear serveis assistencials, va editar un butlletí i celebrà diversos congressos, el sisè dels quals va tenir lloc a Sabadell del 28 de juny al 1er. de juliol de 1928. En aquest congrés se celebrà una

139. Feliu Renau Vail·liribera: *Vint-i-cinc anys!* pp. 40-47 d'**Associació de la Premsa de Sabadell: Concurs periodístic celebrat en el saló Consistorial l'1 de desembre de l'any 1935**. 1936. 98 pp. p. 41.

140. Al lloc del Cafè Ibèric, posteriorment hi va haver el Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, que, a l'inici de la guerra 1936-1939 va ser requisat pel POUM, el qual hi va instal·lar l'Institut Lenin. El Cafè Ibèric estava situat al número 17 del carrer del Pedregar, el qual formava el nucli antic de la ciutat, que va caure sota el picot municipal els anys cinquanta. Era el lloc una mica més avall de l'actual Cafè Musical i abans d'arribar a les botigues dels Monistrol.

141. Vid. n. 139.

142. Id. Sagalés era redactor en cap d'**El Federal** (1901) i Soler redactor d'**El Combate** i d'**El Pueblo** (1910).

143. Vid. n. 139.

144. Id.

145. Id.

146. Id.

exposició retrospectiva de la premsa i el llibre a Sabadell que va instal·lar-se a l'Ateneu, a la plaça aleshores dita Pi i Margall, i ara Sant Roc ¹⁴⁷, publicant-se la primera relació de la premsa sabadellenca que va acollir 199 publicacions, entre diaris, revistes i setmanaris ¹⁴⁸. També en aquesta ocasió va publicar-se el llibre **Sabadell** ¹⁴⁹, on es divulga aquest text lapidari: «**La població que, com Sabadell, compta amb un catàleg de periòdics tan interessant pot justament enorgullir-se del dret que té a ocupar un lloc preminent en la renglera de les que són considerades capdavanteres en matèria de premsa periòdica i la ressenya o catàleg [...], palesa, almenys, un elevat patriotisme, sentit i practicat per tots els que han esmerçat les seves energies i voluntat a l'expandiment del bon nom de la ciutat nadiua**» ¹⁵⁰.

Aquesta entitat va publicar el **Butlletí de l'Associació de la Premsa**, mensual que va aparèixer, per primera vegada el juliol de 1918 i el setmanari **Vallès-Ciutat**, que va publicar el primer número l'1 de maig de 1920, tenint-se notícia d'un exemplar extraordinari que va aparèixer per l'abril de 1921 ¹⁵¹.

Els membres de l'APS s'activaren en voler construir una ciutat més habitable i més culta. Propugnaven la creació d'un edifici municipal per tal d'agrupar-hi totes les entitats culturals disperses, volien editar un **Llibre d'Or de Sabadell**, impulsaren i recolzaren, des del 1927, la formació de la primera emissora de ràdio local ¹⁵² que va ser **EAJ 20 Ràdio Sabadell**, i, sobretot, Francesc Trabal destacà amb les seves **Idees per a la intensificació del caliu de les Arts a les poblacions secundàries**, on propugna una descentralització de Barcelona, la creació d'una Associació General d'Artistes Catalans i una Federació Catalana de Societats Artístiques, així com la creació de diversos organismes culturals perquè, inclús, esmentava, encara hi havia moltes poblacions catalanes importants que no tenien biblioteca, pública o privada, oberta ¹⁵³. També representacions de l'APS assistien, regularment, a totes les convocatòries tant estrangeres com del país. Així es va participar en el **Congrés Internacional de la Premsa**, que l'any 1933 va tenir lloc a Budapest, amb assistència de Francesc Trabal i Joan Marí o el celebrat a Tunis el 1934, amb Lluís Casals García. També l'APS assistí a les convocatòries de la **Federación de Prensa Española**, peis congressos celebrats a Sevilla, Madrid, Saragossa, València, Santander o als propis de la **Federació de Premsa Catalano-Balear**, com els de Barcelona, Tarragona, Lleida, Girona, Reus, Manresa i Palma de Mallorca ¹⁵⁴.

147. Actualment correspon a les dependències Cultura, Afers Militars i Estadística de l'Ajuntament.

148. **La premsa i el llibre. Portaveu de l'exposició retrospectiva del periòdic i el llibre sabadellenc**. Número únic. Sabadell, 29 de juny de 1928. Exposició: Ateneu de Sabadell. Indústries Gràfiques. Rambla, 65, tel. 400.

149. **Sabadell. Sisè Congrés de la Premsa Catalano-balear**. 1928. Editat per l'Associació de la Premsa de Sabadell. Indústries Gràfiques i Tipografia Vives. 242 pp.

150. Joan Baptista Lladó Figueras: **La premsa a Sabadell**. pp. 195-206 del llibre esmentat a la nota anterior i pp. 199-204.

151. Del **Butlletí** no n'hem vist cap exemplar. Del **Vallès-Ciutat**, periòdic de cultura i informació imprès a la Tipografia Vives hem vist del número 2, 8 de maig de 1920, fins el 38, 11 de desembre de 1920.

152. Totes aquestes dades són extretes de la nota bibliogràfica 139 (Renau).

153. Text del mateix Francesc Trabal annex a l'edició esmentada a la nota 139, pp. 65-70.

154. Totes aquestes dades són extretes de la nota bibliogràfica 139 (Renau).